

mentarisch overzicht geeft van de min of meer georganiseerde tegenstand tegen Hitler in de schoot van het Duitse leger.

Voor sommige periodes houdt de auteur zich strict aan zijn opzet, maar voor andere - de cruciale - periodes gaat hij veel verder en streeft hij er naar een totaalbeeld te schetsen. Zo behandelt hij veel meer dan alleen het impact van Goethals' berichtgeving te Brussel. Toch betekent dit weer niet dat de auteur de gehele 'schemeroorlog' in België of alle informatiebronnen, waarover de legerleiding of de Belgische regering beschikte, behandelt. Vandaar dat dit boek een tweeslachtig karakter draagt.

Uit dit boek - evenals uit zijn vorige werk *Neutralité Armée* - blijkt overduidelijk dat koning Leopold III en de regering Pierlot een zogenaamde 'neutraliteitspolitiek' hebben gevoerd, die ingegeven was door vrees en ongelooflijke naïveteit (81-82). Nog in mei 1940 was de koning van oordeel dat Hitler 'de dwaasheid niet zal begaan ons aan te vallen' (345) en hij werd voortdurend geïnspireerd door de gebeurtenissen van 1914 (126). De Belgische militaire doctrine over de *rapport des forces* was in 1939 nog steeds die van generaal Galet uit 1914-1918 (247, 273). Een neutraliteitspolitiek die, in de ogen van de regering zeker in het voordeel van de geallieerden moest zijn, maar die zich officieel afzette tegen zowel de geallieerden als de Duitsers en die inging tegen het gevoel en de pro-geallieerde sympathieën van de overgrote meerderheid van de bevolking voor wie men sommige anti-geallieerde maatregelen wilde verbergen (184). Een politiek die onbewust in de Duitse kaart speelde (271). Daarbij blijkt duidelijk welk een aanzienlijke, geruststellende en dus verderfelijke invloed de Belgische ambassadeur te Berlijn, Jacques Davignon, heeft gehad (17, 19, 40, 49, 140). Naar mijn idee komt in dit boek onvoldoende naar voren hoe - vooral sinds 1914-1918 - de Belgische buitenlandse politiek zoals die door de koningen, de ministers, maar ook (en vooral?) door de leidinggevende ambtenaren van Buitenlandse Zaken werd gevoerd, essentieel en fundamenteel een anti-Franse en pro-Britse politiek was. Tussen de twee wereldoorlogen hebben de Vlamingen daarbij een helpende hand toegestoken, dit paste in het Brusselse kraam.

Ter verontschuldiging van deze neutraliteitspolitiek kan worden aangevoerd dat Nevil Chamberlain even naïef was toen hij op 5 april 1940 (vier dagen voor de Duitse aanval op Noorwegen en Denemarken) tegenover het nationaal congres van zijn partij Hitler uitrangerde met de woorden 'He missed the bus' (151). Tekenend voor de scheve democratie die België tijdens de 'schemeroorlog' kenmerkte is wel het feit dat het incident van Mechelen-aan-de-Maas - de toevallige landing van een Duits vliegtuig aldaar met aan boord een deel van de instructies voor de Luftwaffe voor de inval in België -, dat een geschikte gelegenheid bood om zonder gezichtsverlies de neutraliteitspolitiek te verzaken en resoluut de zijde van de geallieerden te kiezen, door de goede zorgen van de koning en meer nog van zijn almachtige, maar politiek geen verantwoording verschuldigde vleugeladjutant generaal Van Overstraeten, zodanig geheim werd gehouden dat de Belgische regering zelfs niet in staat was, zo zij dat al gewild had, het incident politiek uit te buiten. De redenen die Vanwelkenhuyzen aanhaalt om dit niet te doen (126) zijn identiek aan de redenen die de Duitsers opgeven om hun aanval op Noorwegen en Denemarken te rechtvaardigen (149, 161).

Het is spijtig dat de auteur de verwijzing naar de voetnoten van zijn boek niet gecontroleerd heeft. Vanaf pagina 296 gaat het mis. Op deze bladzijde ontbreekt de verwijzing naar noot 43, daardoor tellen alle volgende verwijzingen een eenheid te kort. Op pagina 305 ontbreekt de verwijzing naar noot 59, op pagina 307 noot 62 en op pagina 348 noot 124. Vanaf pagina 302 verspringen alle verwijzingen met drie eenheden (noot 48 moet noot 51 worden) en vanaf pagina 340 met vier eenheden (noot 97 moet 101 worden). Op pagina

88 (noot 61) neemt de anders zo kritische en nauwgezette Vanwelkenhuyzen genoeg met de verklaring van de huidige lord Keyes, die in de papieren van zijn vader heeft nagezocht dat het deze is die *persoonlijk* het initiatief genomen zou hebben om op 14 januari 1940 aan Winston Churchill mee te delen dat de Belgische regering wellicht bereid zou zijn de geallieerde troepen binnen België te halen indien aan een aantal waarborgen kon worden voldaan die koning Leopold buiten weten van zijn regering via Keyes aan de Britten voorlegde. Wel een zeer mager bewijs voor een zeer belangrijk initiatief vanwege een zeer getrouw dienaar van de koning die tijdens en na de oorlog het imago van koning Leopold tegen sterren en wind is blijven verdedigen. En dit terwijl de auteur twee voetnoten verder uitlegt waarom de versie die Churchill zelf van Keyes tussenkomst heeft gegeven ontbreekt in de Franse vertaling van Churchill's memoires omdat zij slechts in de *addenda* en *corrigenda* van de oorspronkelijke Engelse versie voorkomt.

Luc Schepens

P.R.A. van Iddekinge, *Arnhem 44/45. Evacuatie, verwoesting, plundering, bevrijding, terugkeer* (Arnhem: De Gelderse Boekhandel BV en Gouda Quint BV, 1981, 380 blz., f38,75, ISBN9060002296).

In 1959 kreeg de schrijver van dit boek, plaatsvervangend gemeentearchivaris van Arnhem, de opdracht van het gemeentebestuur van Arnhem bronnenmateriaal te verzamelen voor een publikatie over de geschiedenis van Arnhem in oorlogstijd. Over het laatste jaar van die oorlogstijd, ongetwijfeld de meest ingrijpende episode, is nu als eerste resultaat van die opdracht een afzonderlijk boek geschreven.

In de periode 1944-1945 was Arnhem enige tijd letterlijk en figuurlijk het brandpunt van de uiteenlopende geschiedenis van het bezette Noorden en het bevrijde Zuiden. Men vindt er de rampen bijeen die het geweld van de oorlog in Zuid-Nederland en het geweld van de bezetting in Noord-Nederland aanrichtten. Zo troffen Arnhem en zijn bewoners als gevolg van de veelbeschreven, mislukte 'Slag om Arnhem' niet alleen de verwoestingen waarmee de bevrijding van het Zuiden gepaard ging, maar ook na de korte bevrijdingsillusie, de nasleep als geëvacueerde frontstad en de lotgevallen van de laatste oorlogswinter met zijn toenemende ontberingen en repressie.

In zeven hoofdstukken beschrijft de auteur in een vlotte stijl en zeer gedetailleerd de lotgevallen van de stad (1. September 1944, 2. De evacuatie, 5. Plundering, 6. Kunstbescherming, 7. Bevrijding en herbevolking) en van de in groepen en groepjes uiteengeslagen Arnhemmers buiten en binnen de stad (3. De evacués, 4. De blijvers). Een chronologische hoofdingeling dus, waarin de onderscheiden thema's en subthema's ook chronologisch worden uiteengezet. Aan dringende, tot nog toe onopgeloste vragen als: wie gaf het bevel tot evacuatie; was dat bevel geldig; was de plundering gepland en wie plunderden er, wijdt de auteur op de betreffende plaats de nodige aandacht en hij komt met uitvoerig gedocumenteerde, ondubbelzinnige antwoorden.

De aard der gebeurtenissen heeft genoodzaakt tot een zeer gedecentraliseerde beschrijving, waarin de wederwaardigheden van de vele verspreid geraakte groepen burgers worden verslagen. Met recht kan men dan ook zeggen dat het lot van de burgers hier centraal staat (flaptekst, xiii). Deze aanpak doet sterk denken aan een bundel zeer uitvoerige kronieken, en heeft als verdiensten dat voor het eerst een reconstructie van de feitelijke gang van zaken in deze zeer chaotische periode is gerealiseerd, dat diverse ontstane mythen worden ontzenuwd en dat de geboden detailinformatie door haar 'couleur locale' de 'mitle-